

Фредерик Льоноар - „Сократ, Иисус, Буда“

Като какви ги познаваме? Съществуваха ли са наистина?

Съществуваха ли са наистина Буда, Сократ и Иисус? Въпросът може да изглежда странен, дори смущаващ – толкова значимо е тяхното наследство. Все пак този въпрос е колкото законен, толкова и уместен. Никой не оспорва дълбоката следа, която тези три личности са оставили в колективното съзнание на голяма част от човечеството. Но може ли да бъдем сигурни в историческото им битие? Тук нямам предвид истинността на действията или словата, които им се приписват: това е въпрос, който ще изследваме по-късно. Не, в началото поставям друг, по-радикален въпрос: притежаваме ли неопровержими доказателства, че тези хора са съществували от плът и кръв? Отговорът е също толкова рязък, колкото и въпросът: не.

Всъщност няма никакво непоклатимо доказателство за историческото им присъствие. Човекът, наречен Буда – прозвище, означаващо „Пробудения“, „Просветления“, – ще да е живял в Северна Индия преди две хиляди и петстотин години. Елинът Сократ ще да се е подвизавал в Атина преди около две хиляди и четиристотин години. Иисус ще да е бил роден в Палестина преди малко повече от две хиляди години. Нито гробовете, нито мощите им са били запазени. Не е намерена нито монета, нито археологическа следа от тяхното съвремие, които да засвидетелстват съществуването им или да потвърдят събитията от техния живот, каквито са случаите с великите пълководци и държавници като Александър Велики или Гай Юлий Цезар.

Самите те не са написали нищо и текстовете, които разказват за живота им, са основно произведения на техни ученици, написани съответно няколко години след смъртта на Сократ, няколко десетилетия след тази на Иисус и няколко века след живота на Буда. В отсъствието на археологически следи и разнообразни съчетаващи и допълващи се исторически свидетелства, историците не могат да твърдят с абсолютна увереност, че тези три личности действително са живели на този свят. При все това всички в един глас признават като „твърде възможно“ историческото съществуване на Сократ, Иисус и Буда. И то – подчертавам още веднъж – въпреки отсъствието на материални доказателства за това съществуване, на документи, подписани с тяхното име, на осезаеми следи, които те да са завещали пряко на бъдните поколения. Защо?

Защото хипотезата, че не са съществували исторически, отваря повече проблеми, отколкото тази, че са съществували. Когато са започнали да строят хипотези, облягайки се на абсурда, историците са стигнали до убеждението, че тези три личности несъмнено са съществували. Ако бяха митове, как да си обясним, че учениците, препредали посланията им, са били до такава степен пропити с тяхното излъчване, та нерядко са стигали дотам да пожертват живота си, какъвто е случаят с повечето от апостолите на Иисус?

Човек с далеч по-малка готовност дава живота си за един мит, отколкото за действителна личност, с която е поддържал тесни връзки при всякакви обстоятелства. Евангелистите, които описват живота на Иисус, изразяват любовта и огромното възхищение на учениците Му към Него. В диалозите на Платон – най-видният ученик на Сократ – се чувства голямата му привързаност към своя учител. Неговите текстове в никакъв случай не са безплътни и възвишени, а свидетелстват за една много човешка емоция, за почти осезаема симпатия. Написани няколко века след смъртта на учителя, животоописанията на Буда не се отличават със сладостта и аромата на автентичността, която прякото свидетелство притежава. Но пред историка възниква един и същ въпрос: как да си обясни, че поколения мъже и жени са посветили изцяло своя живот, за да вървят по стъпките на човек, който изобщо не е съществувал?

Несъмнено е имало някакво извънредно събитие, което е поразило Петър, Платон, Ананда и безброй други след тях. Тези близки или далечни ученици наричат въпросното събитие „Иисус“, „Сократ“ и „Буда“. Дали са предали вярно живота и думите на своите учители, е друг проблем, към който ще се върна по-късно. Ала няма никакво съмнение, че животът им е бил белязан от нещо осезаемо, от глас, от реч, от жест, произнесени или извършени от „някого“. Отначало устното, а след това писменото предание са съхранили за нас името на този „някой“.

Това, че липсват преки археологически находки за съществуването на тези три личности, се обяснява с факта, че никой от тях не е притежавал политическа власт. В онази далечна древност единствено монарсите и владетелите са могли да оставят някаква следа към следващите поколения, сечейки монети със своя лик, поставяйки стели със свои декрети или издигайки си внушителни надгробни паметници. Непосредствената история била тази на силните мира сега. А нито Буда, нито Сократ, нито Иисус са се числели сред тях. Точно обратното, те са живели просто, приживе са се ползвали с относително ограничена известност и не са оставили произведение, излязло от собствената им ръка. Властите по тяхно време нямали особена причина да записват в официалните летописи имената и подробностите от живота на аскета, проповядващ потискане на желанията, на философа, отправящ всевъзможни предизвикателства, и на младия юдей, възвестяващ пришествието на Царството Божие. И тримата учели своите ученици да се откажат от илюзиите на този свят и ролята им в градската общност била второстепенна. Като се имат предвид слабите им финансови възможности и незначителното им политическо влияние, техните ученици, макар и убедени в нравствената мощ и духовното величие на своя учител, не били в състояние да им издигнат паметници.

Единственият начин да предадат на поколенията усвоеното бил отначало устният, а впоследствие писменият разказ. Тези свидетелства, които неспирно се разпростирали на все по-големи и по-големи кръгове, изградили с течение на времето невероятното реноме на Сократ, Иисус и Буда. Би могло да се каже, че техният успех не е бил постигнат – както това се прави днес, да речем, с някой филм – чрез голяма медийна разгласа, а чрез силата, бавна и действена, на устното предание. Именно мощното въздействие на живота и думите им върху техните приятели и спътници е довело дотам, че те са били препредавани с ревност и усърдие и в крайна сметка са достигнали до нас. А това е най-доброто доказателство за реалността на тяхното съществуване.

Благодарение на какви източници и свидетелства животът и посланията им са преминали към следващите поколения – ето това си струва сега да разгледаме.

Източниците

Основните достигнали до нас сведения са ни съобщени от свидетели на техния живот. Най-вече от ученици, които въпреки похвалния характер на портретите, които са изградили, по всяка вероятност са имали намерението да оставят верни свидетелства за своите учители, показвайки понякога техните качества и недостатъци, настроенията им, често пъти своенравния им характер.

По-голямата част от по-късните трудове по изследване и тълкуване на творчеството им е била осъществена благодарение на материалите, наследени от тези ученици – преки или непреки свидетели на житейския им път. Има обаче и някои данни, произхождащи от среди извън тесните кръгове на верни последователи, и макар че този тип сведения са доста оскъдни, те също потвърждават историчността на въпросните лица и тяхната принадлежност към историята.

През последните петдесетина години усилията на историците и тълкувателите отбелязаха значителен напредък. Житейските пътища на Буда, Сократ и Иисус – или по-точно отделни отрязъци от тях – бяха възстановени, при това с методиката на научната критика, отвъд легендарните аспекти или елементите на вярата, които представляваха паразитни наслоения върху тях от гледна точка на научните критерии за автентичност. Тази бележка се отнася най-вече до Буда и Иисус – основатели на духовни течения, превърнали се в религии.

Поставя се също така въпросът за достоверността на свидетелствата, върху които работим днес. Питаме се дали учениците, благодарение на които познаваме тези мъдречи, са били добросъвестни посредници при предаването мисълта на своите учители? Очевидно никога не бихме могли да бъдем напълно убедени в това, дори при положение че съпоставките на различните текстове и елементите в тях не показват значителни противоречия.

Тъй като е живял в отдалечени времена и в общество, в което писмеността е била слабо разпространена, именно за Буда разполагаме с най-малко достоверни исторически свидетелства от неговата епоха. По всяка вероятност той е бил роден и живял в Индия през VI в. пр.Хр. Първите писмени свидетелства, които отразяват не толкова личността, колкото образованието му, датират приблизително два века и половина след смъртта му. Става дума за царски надписи – колоните на цар Ашока, управлявал в периода от 269 до 232 г.пр.Хр. над голяма част от индийския субконтинент, включващ земите от днешния Афганистан до Бенгалия.

Отначало владетел с тираничен характер, Ашока приел будисткия закон (дхарма), когато бил едва около двадесетгодишен. Оттогава насетне наредил да се изсичат върху каменни плочи, стените на пещери, колони и гранитни блокове декрети, оповестяващи отвращението му към насилието и приобщаването му към постулатите на дхарма. Тези текстове често са съпроводени с рисунка: колелото на дхарма, сиреч закона, приведен в движение от Буда. В тези декрети, поставени на видни места из цялото му царство, той призовава населението да възприеме нравствените правила, вдъхновени от наставленията на Буда:

„Дарът (дхарма) се състои в това да се отнасяш справедливо към робите и слугите, да се подчиняваш на майка си и баща си, да бъдеш щедър към приятелите, родителите, жреците, аскетите и да не убиваш животните.“

В един от тези текстове владетелят изразява много ясно намерението си да предаде на следващите поколения будисткия закон: „В миналото не съществуваха носители на словото на дхарма, но тринадесет години след моето коронясване аз назначих жреци. Сега те се трудят в лоното на всички религии за налагането и разпространението на дхарма, както и за благоденствието на всички, които се посвещават на дхарма. Те се намират сред гърци, гандхари, растрики, питиники и други народи по западните граници. Делото им преуспява сред войниците, началниците, брамините, бедняците, старците и всички онези, които се посвещават на дхарма в името на собственото си благоденствие и благополучие [...]. Настоящият декрет за дхарма е написан върху камък, за да трае во веки веков и за да живеят моите потомци съобразно с това, което той им предписва.“

По този начин цар Ашока изиграва за възхода на будизма в цяла Азия същата роля, каквато няколко века по-късно римският император Константин изиграва за християнството – превръща се в негова основна движеща и вдъхновяваща сила.